

Aansluiting op het hoger beroepsonderwijs

Onderzoek naar de eerste lichting gediplomeerde HAVO-leerlingen met profielen

Drs. J.C. Kamphorst is beleidsmedewerker en onderzoeker bij de faculteit Gamma van de Hanzehogeschool Groningen.

Dr. A.J. Koster is coördinator VO-HBO op centraal en trainer, onderzoeker, docent bij de faculteit Economie van de Hanzeschool Groningen.

De veranderingen die momenteel in de bovenbouw van het middelbaar onderwijs plaatsvinden zijn gericht op het verbeteren van de aansluiting met het hoger onderwijs. Dit schooljaar heeft landelijk gezien tweederde van de HAVO-instroom in het hoger beroepsonderwijs in het middelbaar onderwijs een profiel gehad. Het schooljaar ervoor kwam de eerste lichting havisten met een profiel het HBO binnen. Die groep besloeg 5% van de HAVO-instroom. Om een eerste beeld te krijgen is in de Hanzehogeschool in februari 2001 een onderzoek onder eerstejaarsstudenten uitgevoerd. De belangrijkste resultaten zijn: Studenten 'nieuwe stijl' hebben in vergelijking tot studenten 'oude stijl' op het HAVO meer ervaring opgedaan met studiehuis-leerdoelen als 'werken in groepen' en 'actief studeren'. Studenten 'nieuwe stijl' ervaren de overgang van HAVO naar HBO als minder groot wat betreft 'werken in groepen' en 'zelfstandig werken'. Studenten zonder profielen en studenten met profielen behalen dezelfde prestaties. Tot slot worden aanbevelingen geformuleerd en wordt gepleit voor vervolgonderzoek.

Ontwikkelingen in het hoger beroepsonderwijs en in het voortgezet onderwijs

Algemeen

Zoals bekend betreft één van de belangrijkste ontwikkelingen in de afgelopen jaren in het HBO het ontstaan van nieuwe didactische werkvormen. Voor een belangrijk deel zijn de 'oude' hoorcolleges vervangen door activerende werkvormen, waarin studenten leren met elkaar samen te werken aan opdrachten, elkaar feedback geven en leren reflecteren op de manier waarop ze aan een opdracht hebben gewerkt. Bij de nieuwe werkvormen die hun intrede hebben gedaan staat tegenwoordig, met andere woorden, het leren van studenten centraal. In dit verband wordt wel gesproken van generieke kennis en vaardigheden. Ook de toenemende vraag naar competenties heeft met deze ontwikkeling te maken. Parallel

aan de andere werkvormen van studenten zijn de rollen van docenten aanmerkelijk veranderd. Docenten begeleiden meer op afstand, treden op als tutor of als coach, bevorderen bij studenten zelfwerkzaamheid en een kritische (werk- of studeer)houding.

Termen die gebruikt worden om de huidige veranderingen in het voortgezet onderwijs te duiden lijken erg veel op termen die in het HBO gebruikt worden. In de Tweede Fase van het Voortgezet Onderwijs zijn termen als 'de docent als coach' en 'meer accent op vaardigheden' sleutelwoorden. Ook hier gaat het op de eerste plaats om een andere didactiek. De term 'studiehuis' is een ingeburgerd begrip. Er zijn echter veel en verschillende studiehuisen. De grotere zelfstandigheid van de leerlingen komt tot uiting in een grotere variatie in activiteiten binnen de school. Verder wordt steeds duidelijker dat, zoals ook verwacht, verschillen tussen scholen (qua beleids- en uitvoeringskeuzes) en leerlingen groter worden (PMVO, 1997).

Naast andere didactische werkvormen is er de inhoudelijke component: profielen, meer vakken, nieuwe/duurdere boeken en veranderde vakinhouden. We gaan in dit artikel niet in op de inhoud van de profielen, vakken en doorstroomrechten naar het hoger onderwijs. Daarover zijn genoeg publicaties verschenen (Van Asselt e.a., 2001). Van meet af aan is vanuit de politiek en het onderwijsveld gesteld dat een van de redenen voor vernieuwing van de Tweede Fase de vaak gebrekkige aansluiting tussen voortgezet onderwijs en hoger onderwijs betrof. Interessant is dan het antwoord op de vraag hoe die aansluiting eruit gaat zien. Sinds de eerste publicaties uit 1991 over de gewenste vernieuwingen van de bovenbouw van het voortgezet onderwijs nam het aantal aansluitingsprojecten VO-HO in ons land explosief toe.²

Stand van zaken begin 2002

Er is veel te doen over de Tweede Fase. Het gevaar dreigt dat het kansrijke concept te vroeg wordt afgeschoten. Het aantal populariserende koppen in kranten als: 'Wiskundige veegt de vloer aan met het studiehuis' en 'Studiehuis deugt niet' en 'Hogescholen maken een rommeltje van profielen' neemt sterk toe. Wanneer met docenten en schoolleiders gesproken wordt³, valt doorgaans een constructief-kritische houding op: uiteraard is er veel te doen en organisatorisch loopt lang niet alles goed en de werkdruk voor leerlingen en docenten is niet kinderachtig, maar er zijn vele kansen nieuw elan binnen de school te brengen. Wel zal een aantal wijzigingen worden doorgevoerd, getuige ook de discussienota van het Ministerie (OC&W, november 2001).

Behoeftte aan onderzoek

Onderzoek kan helpen een juist beeld van de (vernieuwende) aansluiting te krijgen. Niet zozeer om een uitspraak te kunnen doen over het effect van de didactische en inhoudelijke ontwikkelingen in het voortgezet onderwijs, maar juist omdat de veranderende kenmerken van instromende studenten implicaties kunnen hebben voor de opvang van studenten in het eerste jaar en voor het didactische concept in de prope-deuse: sluit dat laatste concept nu beter aan op de kenmerken van studenten?⁴

Landelijke initiatieven voor onderzoek naar de vernieuwende aansluiting van de profielen en het studiehuis op het hoger onderwijs zijn er (nog) niet. Wel is in overleg met het

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (OC&W) en het Landelijk Informatiecentrum Aansluiting VO HBO (LICA) vastgesteld dat monitoring van de effecten van het studiehuis op de kenmerken van de in het HBO instromende studenten, hun tevredenheid over de aansluiting en de betekenis voor het opleidingsrendement wenselijk is. Het onderzoek dat in dit verslag wordt gepresenteerd tracht een antwoord te geven op dergelijke vragen. We focussen daarbij vooral op kwalitatieve aansluiting. Voor betrouwbare en valide uitspraken over de kwantitatieve aansluiting is het nog te vroeg. Vragen als 'Sluit het profiel Natuur & Gezond net zo goed aan op technische opleidingen in het hoger onderwijs als het profiel Natuur & Techniek?' zijn erg interessant, maar kunnen over 1-2 jaar pas goed beantwoord worden. Het enige kwantitatieve aspect dat in dit artikel wel wordt besproken zijn prestaties in de propedeuse.

Het onderzoek naar dit onderwerp is schaars, dat kan niet anders. Sommige HBO-instellingen zijn begonnen met vergelijken van studenten 'nieuwe stijl' en 'oude stijl'. Hooijmakers en Reinartz (november 2001) constateren dat:

1. prestaties van profielinstromers gelijkwaardig zijn aan die van vakkenpakketinstromers;
2. studenten 'nieuwe stijl' de overgang naar het HBO als minder groot ervaren dan instromers met een vakkenpakket;
3. het studiekeuzetraject van eerstejaars studenten ook individueler wordt (dat aspect blijft in dit artikel buiten beschouwing).

Lokhorst (september 2001) stelt dat:

1. gemiddeld gezien de studenten aangeven het studiehuis achteraf (= tijdens het eerste jaar van het HBO) te zien als een goede voorbereiding op de HBO-studie;
2. studenten aangeven veel te hebben gehad aan met name het zelfstandig leren werken en het samenwerken met medeleerlingen;
3. zelfstudie en plannen vaardigheden zijn die duidelijk worden herkend en meegenomen.

De meeste scholen voor voortgezet onderwijs zijn al enige tijd bezig met een geleidelijke invoering van het studiehuis. Scholen die in het studiehuis-traject een voorsprong hadden konden in het schooljaar 1998-1999 starten met de invoering van profielen. In juni 2000 behaalden de eerste HAVO-leerlingen van deze scholen een diploma en in juni 2001 volgden de eerste VWO-leerlingen met een diploma nieuwe stijl. Van de voltijdse havisteninstroom in het HBO in dit schooljaar (2001/2002) heeft landelijk ongeveer tweederde een profiel in het HAVO gehad; nog eenderde had een 'oud' vakkenpakket.

Het onderzoek waarover in dit artikel gerapporteerd wordt, heeft betrekking op het schooljaar 2000/2001: de eerste lichter HAVO-geplomeerden 'nieuwe stijl'.

Doel van het onderzoek, probleemstelling en onderzoeksvragen

Doel van het onderzoek

Doel van het onderzoek¹ was na te gaan wat de ervaringen en prestaties zijn van eerstejaarsstudenten die afkomstig zijn uit het HAVO 'nieuwe stijl' (met profielen) en of deze ervaringen en prestaties verschillen van eerstejaarsstudenten die nog het HAVO 'oude stijl' (met vakkenpakket) hebben gedaan. Het ging hierbij om studenten binnen de Hanzehogeschool Groningen die in het cursusjaar 2000/2001 zijn begonnen met een opleiding.

Probleemstelling en onderzoeksvragen

De probleemstelling in dit onderzoek luidt: Verschillen studenten met een HAVO-diploma 'nieuwe stijl' van andere studenten die afkomstig zijn uit het HAVO 'oude stijl'? Met 'nieuwe stijl' wordt bedoeld op HAVO-opleidingen die in het schooljaar 1998/1999 zijn begonnen met de invoering van profielen. Studenten 'oude stijl' zijn dan de studenten met een vakkenpakketachtergrond.

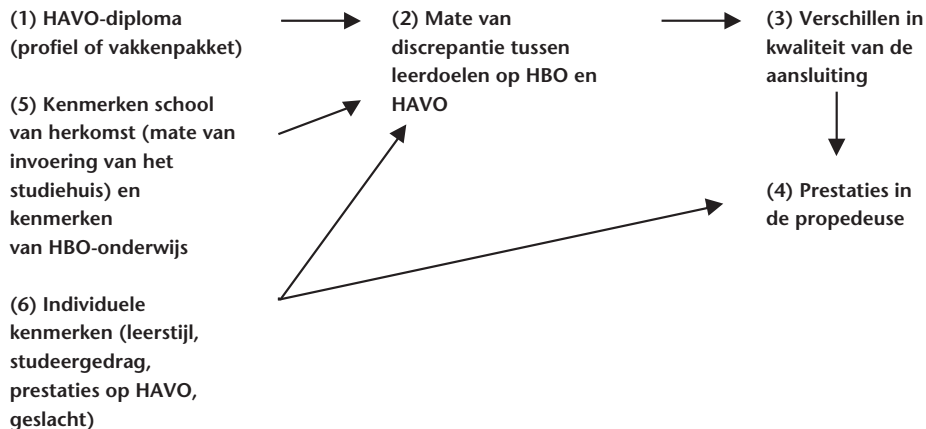
Deze algemene vraagstelling is uitgesplitst naar de volgende onderzoeksvragen:

1. Verschillen beide groepen studenten in problemen die zij signaleren met betrekking tot zaken als studievaardigheden, zelfstandig werken, samenwerken enzovoort?
2. Verschillen beide groepen studenten in ervaringen met studiehuisleerdoelen op het HAVO?
3. Verschillen beide groepen studenten in ervaren discrepanties tussen HBO- en HAVO-leerdoelen?
4. Verschillen beide groepen studenten in prestaties tijdens de propedeuse?
5. Zijn de prestaties van eerstejaarsstudenten te voorspellen uit (a) de mate waarin zij aanpassingsproblemen ervaren (b) zij discrepanties waarnemen tussen leerdoelen van HBO en HAVO (c) het type HAVO-diploma (d) de faculteit waar zij onderwijs volgen en (e) enkele persoonlijke kenmerken als geslacht en gemiddelde eindexamencijfer?
6. Vertonen studenten met een HAVO-diploma 'nieuwe stijl' op bepaalde kenmerken onderlinge verschillen, afhankelijk van de school voor voortgezet onderwijs die zij hebben gevolgd?
7. Hebben de bij de voorgaande vraag eventueel gevonden verschillen te maken met kenmerken van het curriculum of de gevolgde didactische aanpak van faculteiten?

Onderzoeksofzet

Onderzoeksmodel

In het onderstaande model is samengevat welke (groepen van) variabelen en relaties daartussen in het onderzoek centraal staan.

Figuur 1: Variabelen in het onderzoek

De verwachtingen die aan de hand van dit schema kunnen worden geformuleerd zijn:

- Het basisidee is dat studenten 'nieuwe stijl' op het HAVO te maken hebben gehad met andere *leerdoelen* (ontleend aan de uitgangspunten van het studiehuis) en daardoor ook andere leerervaringen hebben opgedaan dan studenten 'oude stijl' (1).
- Als gevolg daarvan ervaren studenten 'nieuwe stijl' geen of minder grote *discrepanties* in leerdoelen tussen HBO en HAVO dan studenten 'oude stijl' (2).
- Bij studenten 'nieuwe stijl' is, als gevolg van de geringere (ervaren) discrepantie in leerdoelen tussen HBO en HAVO, sprake van een kwalitatief betere *aansluiting* van HAVO op HBO-opleiding dan bij studenten met een vakkenpakket- achtergrond (3).
- Als gevolg van de kwalitatief betere aansluiting tussen HAVO en HBO-opleiding zijn de *prestaties* van studenten 'nieuwe stijl' in de propedeuse beter dan die van studenten 'oude stijl' (4).
- De (mogelijke) verschillen in kwaliteit van de aansluiting en prestaties tussen studenten 'nieuwe stijl' en studenten 'oude stijl' kunnen bovendien samenhangen met kenmerken van de school van herkomst en kenmerken van het onderwijs in de HBO-instelling (5) of met *individuele kenmerken* als leerstijl, prestaties op het HAVO studeergedrag in de propedeuse en geslacht van de student (6).

De punten 1 tot en met 5 komen in deze bijdrage aan de orde.

Populatie en steekproef

In het schooljaar 2000/2001 startten de eerste 116 HAVO-studenten 'nieuwe stijl' met een opleiding aan de Hanzehogeschool. Waarschijnlijk is dat deze kleine groep 'nieuwe stijl' meer ervaring heeft met de nieuwe werkvormen van het studiehuis dan studenten 'oude stijl', met een profioldiploma.

Van de 116 aangeschreven studenten 'nieuwe stijl' hebben er in totaal 86 gereageerd, dat is 74%.

Van de 360 aangeschreven studenten 'oude stijl' (uit het totaal van 4300 eerstejaarsstudenten) hebben er in totaal 188 gereageerd, dat is 52%. De respons van beide groepen is voldoende voor het doen van betrouwbare uitspraken. Studenten van drie faculteiten (faculteit Economie, faculteit Techniek, faculteit Gamma) van de hogeschool zijn betrokken in het onderzoek. De faculteit der Kunsten kende in cursusjaar 2000/2001 nog geen studenten met een profiel diploma en is om die reden buiten beschouwing gebleven.

Resultaten

Hieronder worden de resultaten per aspect besproken.

Verschillen in studievaardigheden

In het onderzoek is onderscheid gemaakt tussen:

- aanpassingsproblemen (bijvoorbeeld als een student in tijdnood komt bij het leren van tentamens, de omvang van de leerstof te groot vindt, moeite heeft met inschatten van de tijd die een studietaak kost);
- moeite met zelfstandig studeren (bijvoorbeeld als blijkt dat een student meer behoefte heeft aan begeleiding, onvoldoende contacturen heeft, niet tevreden is over de begeleiding);
- gevoeligheid voor het HBO-niveau (bijvoorbeeld als een student in de gaten heeft dat extra uitleg nodig is of de stof van een tentamen of een project vaak niet begrijpt);
- een actieve studiehouding (bijvoorbeeld als een student een hoge inzet voor tentamens of projecten toont).

Het blijkt (tabel 1a) dat studenten 'nieuwe stijl' iets gevoeliger zijn voor het HBO-niveau. Dat wil zeggen dat zij iets vaker dan studenten die op het HAVO een vakkenpakket hadden, behoefte hebben aan uitleg van de stof en de stof van tentamens of projecten niet begrijpen. Beide groepen studenten verschillen niet van elkaar wat betreft de andere aspecten die bij studievaardigheden zijn onderscheiden.

Leerdoelen op het HAVO

De studiehuisleerdoelen zijn gecategoriseerd in:

- leerdoelen in verband met werken in groepen (elkaar stimuleren, taken verdelen, elkaar ondersteunen, werken in groepen, elkaar beoordelen);
- actief studeren (zelfstandig studeren, een actieve studiehouding, een studietaak volgens plan uitvoeren, goed inschatten hoeveel tijd een taak kost);
- zelfreflectie (leren van eigen fouten, tijdig in de gaten hebben wanneer ondersteuning van een docent nodig is, weten wat je kunt);
- een totaalbeeld (een gemiddelde score voor de voorgaande aspecten).

Tabel 1 Resultaten variantieanalyses met HAVO-diploma (vakkenpakket of profiel) als onafhankelijke variabelen en diverse schalen als afhankelijke variabelen. Gemiddelden en F-waarden

	F-waarde	% verschil verklaard
<i>a. studievaardigheden</i>		
aanpassingsproblemen	0.0	0%
moeite met zelfstandig leren	0.0	0%
gevoeligheid voor HBO-niveau	4.7*	1%
actieve studiehouding	1.3	0%
studievaardigheden - totaal	0.9	0%
	F-waarde	% verschil verklaard
<i>b. ervaring met studiehuisdoelen in het HAVO</i>		
leerdoelen HAVO – werken in groepen	36.0**	22%
leerdoelen HAVO – actief studeren	12.4**	9%
leerdoelen HAVO – zelfreflectie	0.8	0%
leerdoelen HAVO – totaal	25.3**	15%
<i>c. ervaring met actieve werkvormen in het HBO</i>		
leerdoelen HBO –werken in groepen	2.9	< 1%
leerdoelen HBO – actief studeren	3.6	3%
leerdoelen HBO – zelfstandig werken	0.6	0%
leerdoelen HBO – planmatig werken	5.7*	1%
leerdoelen HBO – totaal	2.2	1%
<i>d. discrepanties tussen HBO en HAVO leerdoelen</i>		
discrepantie leerdoelen HBO – HAVO: werken in groepen	23.1**	16%
discrepantie leerdoelen HBO – HAVO: zelfstandig werken	6.3*	3%
discrepantie leerdoelen HBO – HAVO: zelfreflectie	0.1	0%
discrepantie leerdoelen HBO – HAVO: totaal	19.3**	12%

** = overschrijdingskans < .01; * = overschrijdingskans < .05

Uit een vergelijking van de gemiddelde scores op deze schalen (tabel 1b) blijkt dat de studenten 'nieuwe stijl' in vergelijking tot hun HAVO-collega's 'oude stijl' meer te maken hebben gehad met:

- 'werken in groepen';
- 'actief studeren';
- (samenhangend met deze twee uitkomsten) studiehuisleerdoelen in het algemeen.

De verschillen bedragen ongeveer 0.5 punt op een schaal die loopt van 1 tot 4, dat is een significant groot verschil. Op 'zelfreflectie' verschillen beide groepen studenten niet van elkaar.

Leerdoelen op het HBO

Ook de leerdoelen voor de propedeuse van het HBO zijn gecategoriseerd in drie groepen en een totaalscore:

- leerdoelen in verband met werken in projecten (schrijven, presenteren, werken in groepen, taken verdelen);
- leren leren (elkaar ondersteunen, elkaar beoordelen, elkaar stimuleren, leren van fouten);
- zelfstandig werken (zelfstandig studeren, een actieve studiehouding hebben, goed inschatten hoeveel tijd een studietaak kost, weten wat je kunt);
- planmatig werken (tijdig signaleren wanneer begeleiding van een docent nodig is, een taak volgens plan uitvoeren);
- een totaalbeeld (een gemiddelde score voor de voorgaande aspecten).

Het blijkt (tabel 1c) dat studenten 'oude en nieuwe stijl' in het eerste half jaar van de propedeuse verschillende ervaringen hebben opgedaan wat betreft 'planmatig werken, op de overige leerdoelen van de propedeuse verschillen studenten 'oude stijl' en 'nieuwe stijl' niet.

Versillen in discrepanties tussen leerdoelen op HBO en HAVO

Er zijn voor het vaststellen van discrepanties verschillscores berekend voor:

- het werken in groepen of groepswerk;
- zelfstandig werken;
- zelfreflectie;
- de totaalscore voor deze aspecten.

Studenten 'oude stijl' verschillen in drie gevallen significant van hun medestudenten 'nieuwe stijl' (tabel 1d):

- zij ervaren een grotere discrepantie in tussen HAVO- en HBO-leerdoelen wat betreft groepswerk;
- zij ervaren een grotere discrepantie in leerdoelen wat betreft zelfstandig werken;
- de totaalscore voor ervaren discrepanties voor leerdoelen HAVO en HBO.

Versillen in prestaties

Voor het bepalen van prestaties zijn vier maten genomen:

- het aantal punten dat na een half jaar is behaald (peildatum 1 maart 2001);
- het aantal punten dat aan het eind van de propedeuse is behaald (peildatum 31 augustus 2001);
- het al dan niet ontvangen hebben van een bindend studieadvies (peildatum 31 augustus 2001);
- het al dan niet verlaten hebben (peildatum 31 augustus 2001).

In de onderstaande tabellen wordt het percentage studiepunten dat studenten na een half jaar respectievelijk één jaar hebben gehaald gepresenteerd naar achtergrond (vakpakket- of profioldiploma) en faculteit en daarbinnen naar geslacht.

Tabel 2 Percentages van totaal te behalen studiepunten na $\frac{1}{2}$ jaar propedeuse, naar achtergrond, faculteit en geslacht (in percentages)

	Economie		Techniek		Gamma		Totaal	
	Oud	Nieuw	Oud	Nieuw	Oud	Nieuw	Oud	Nieuw
Man	62	59	76	74	67	65	67	65
Vrouw	63	71	65	82	79	77	73	75
Totaal	63	65	75	76	76	76	71	71

Tabel 3 Percentages van totaal te behalen studiepunten na één jaar (propedeuse), naar achtergrond, faculteit en geslacht

	Economie		Techniek		Gamma		Totaal	
	Oud	Nieuw	Oud	Nieuw	Oud	Nieuw	Oud	Nieuw
Man	65	61	81	68	82	82	74	66
Vrouw	72	82	57	83	88	82	81	82
Totaal	68	71	80	71	86	82	77	76

In tabel 3 vallen enkele zaken op:

- de studenten Techniek lijken voor het behalen van studiepunten minder baat te hebben bij een diploma 'nieuwe stijl' dan hun collega's bij de faculteiten Economie en Gamma;
- de vrouwelijke studenten bij de faculteiten Economie en Techniek lijken voor het behalen van studiepunten juist wel te profiteren van een diploma 'nieuwe stijl' (het gaat echter om een gering aantal vrouwen, een 'harde' constatering is niet mogelijk);
- mannelijke studenten bij de faculteiten Economie en Techniek 'nieuwe stijl' presteren minder dan hun seksegenoten 'oude stijl'.

Tabel 4 Resultaten variantieanalyse met achtergrond (vakkenpakket of profiel), geslacht en faculteit als onafhankelijke variabelen en behaalde studiepunten na een half respectievelijk één jaar (in percentages van geprogrammeerde studielast). F-waarden.

	<i>afh. variabele = % punten na $\frac{1}{2}$ jaar F-waarde</i>	<i>afh. variabele = % punten na 1 jaar F-waarde</i>
achtergrond	.3	.2
faculteit	2.9	3.9*
geslacht	1.4	.6
achtergrond x faculteit	.3	.2
achtergrond x geslacht	1.0	2.0
faculteit x geslacht	.6	1.2
faculteit x achtergrond x geslacht	.3	1.2

** = overschrijdingskans < .01; * = overschrijdingskans < .05

Uit tabel 4 blijkt dat de factor 'oude stijl' of 'nieuwe stijl' niet significant bijdraagt aan een verklaring voor verschillen tussen eerstejaarsstudenten in het na één jaar behaalde aantal studiepunten. Voor de factor faculteit is dat wel het geval. De studenten van faculteit Gamma behaalden in het cursusjaar 2001/2001 ongeveer 10% meer studiepunten dan studenten van de andere twee faculteiten. Voor de factor geslacht is dat - anders dan misschien verwacht - op grond van de cijfers in tabel 3 niet het geval.

Factoren die verband houden met prestaties in het eerste jaar

Nagegaan is of het eindexamencijfer een rol speelt bij de waarden van één of meer van de vier bovengenoemde effectmaten. Het is bekend dat in het afgelopen schooljaar (2000/2001) de eindexamencijfers van leerlingen 'nieuwe stijl' opgewaarderd zijn tot het gemiddelde van de eindexamenleerlingen 'oude stijl'. Het verschil tussen beide groepen wat betreft het gemiddelde eindexamencijfer (nieuwe stijl = 6.9 , oude stijl = 6.7) is echter niet significant.

Tabel 5 Verband tussen gemiddelde eindexamencijfer, percentage behaalde punten na een half of één jaar, norm voor bindend studieadvies en verlaten van de opleiding in het eerste jaar

		1	2	3	4	5
gem. eind-examencijfer	vakkenpakket	1.0	-	-		
	profiel	1.0				
% punten na een $\frac{1}{2}$ jaar	vakkenpakket	.28**	1.0	-		
	profiel	.21	1.0			
% punten na 1 jaar	vakkenpakket	.23**	.86**	1.0		
	profiel	.15	.76**			
studiecategorie (bsa-norm) ¹	vakkenpakket	-.20**	-.79**	-.96**	1.0	
	profiel	-.16	-.67**	-.95**	1.0	
gestopt	vakkenpakket	-.01	.62**	.73**	.57**	1.0
	profiel	.13	.55**	-.44*	-.63**	1.0

** = significant op .01 niveau; n.s. = niet significant

(1) Waarden 1 = > 35, 2 = 28 - 35, 3 = 21 - 28 en 4 = < 21 punten

Het blijkt dat het eindexamencijfer voor studenten 'oude stijl' iets sterker samenhangt met behaalde studiepunten na een half respectievelijk een jaar dan voor studenten 'nieuwe stijl'. Ook is er wat betreft studenten 'oude stijl' een gering significant verband tussen het eindexamencijfer en het voldaan hebben aan de norm voor het bindend studieadvies (die bij de opleidingen van deze hogeschool is vastgesteld op 28+ of 35+), een verband dat bij studenten 'nieuwe stijl' ontbreekt. Er is geen significant verband tussen het verlaten van de studie in het propedeusejaar en het gemiddelde eindexamencijfer.

Uit multiple regressieanalyse blijkt dat voor studenten 'oude stijl' vijf factoren bijdragen aan de voorspelling van de afhankelijke variabele 'behaalde aantal punten na één jaar'. In volgorde van gewicht gaat het om:

1. Mate van zelfstandigheid: voorspelt 12%
2. Aanpassingsproblemen: voorspelt 8%
3. Faculteit: voorspelt 5%
4. Gemiddelde eindexamencijfer: voorspelt 3%
5. Discrepantie tussen leerdoelen op HBO - HAVO wat betreft zelfreflectie: voorspelt 3%.

Tezamen verklaren deze factoren 30% van de variantie in het na één jaar behaalde studiepunten bij studenten die afkomstig zijn van de HAVO 'oude stijl'.

Eenzelfde multiple regressieanalyse, maar nu uitgevoerd voor studenten 'nieuwe stijl', leverde drie factoren op die bijdragen aan de voorspelling van de afhankelijke variabele 'behaalde studiepunten na één jaar'. Het gaat om de factoren:

1. Aanpassingsproblemen: voorspelt 11%
2. Discrepantie tussen leerdoelen HBO – HAVO wat betreft zelfreflectie: voorspelt 6%
3. Faculteit: voorspelt 6%.

Tezamen voorspellen deze factoren 23% van de variantie in het na één jaar behaalde aantal studiepunten.⁵

Dit resultaat duidt erop dat aspecten van studievaardigheden als zich kunnen aanpassen en reflecteren (zoals die in dit onderzoek zijn gemeten) zowel bij studenten 'oude' als 'nieuwe stijl' te maken kunnen hebben met de prestaties van studenten na één jaar HBO. Voor beide groepen geldt ook dat de invloed van de faculteit een rol speelt bij de prestaties in propedeuse. Tezamen verklaren deze drie factoren bij studenten 'oude stijl' voor zo'n 17% verschillen op de afhankelijke variabele, voor studenten 'nieuwe stijl' is dat bij elkaar 23%.

Opmerkelijk is voorts dat zelfstandig kunnen werken bij studenten 'oude stijl' wel een rol spelen bij prestaties in het eerste jaar, maar dat deze factor bij studenten 'nieuwe stijl' afwezig is.

Verschillen in prestaties of aanpassingsproblemen naar scholen van herkomst

In het onderzoek is nagegaan in hoeverre de scholen voor voortgezet onderwijs waarvan de studenten afkomstig zijn bijdragen aan a. verschillen in studievaardigheden, b. ervaren discrepanties tussen leerdoelen van HBO en HAVO en c. prestaties aan het eind van de propedeuse. De hypothese luidt dat de school van herkomst – onafhankelijk van het feit of het een school met profielen of vakkenpakketten was - een belangrijke verklarende factor voor prestaties en de snelheid van gewenning in het HBO is.

Tabel 6 laat zien dat de variatie in propedeuseprestaties aanzienlijk is. Tegen de verwachting in en anders dan de resultaten van interviews met eerstejaarsstudenten suggereren zijn de gevonden verschillen echter niet significant.

Tabel 6 Eindejaarsprestaties van eerstejaarsstudenten (vermeld zijn de grotere scholen omdat anders de aantallen studenten te klein zijn)

	n	gemiddelde	stand.dev.
1 nieuwe stijl	24	80.3	19.9
2 nieuwe stijl	6	76.4	14.0
3 oude stijl	7	74.2	39.7
4 oude stijl	11	76.2	26.5
5 nieuwe stijl	18	78.9	25.5
6 nieuwe stijl	7	60.6	44.1
7 nieuwe stijl	10	72.6	19.5
8 oude stijl	10	92.4	13.7
9 oude stijl	7	84.5	24.1
10 oude stijl	11	82.8	15.5
11 nieuwe stijl	10	76.8	12.0
12 oude stijl	7	76.7	25.4
13 oude stijl	7	90.0	12.0

Overige resultaten

Tot slot zijn in dit onderzoek enkele studenten die de vragenlijst hadden ingevuld geïnterviewd met als doel wat nadere informatie te krijgen over het onderwijs dat zij in het voortgezet onderwijs hebben genoten. De voornaamste resultaten uit deze gesprekken zijn als volgt:

- Er is sprake van andere voorkennis en vaardigheden bij studenten 'nieuwe stijl'. Studenten 'nieuwe stijl' hebben iets meer ervaring met het zelfstandig verzamelen van informatie. Echter doordat veel scholen de profielwerkstukken hebben afgeschaft, die gericht waren op het zelfstandig informatie zoeken, is het zelfstandig informatie zoeken niet op alle scholen even goed aangeleerd. Met het schrijven van verslagen en het plannen hebben de studenten 'nieuwe stijl' ook iets meer ervaring. Maar dit is nog niet echt te vergelijken met het HBO. De meeste studenten zijn het er wel over eens dat zij bij de vormgeving van het HAVO met studiehuis en profielen wat eerder een confrontatie met zichzelf kregen, ze zagen wat eerder in dat ze op tijd moesten beginnen en dat ze het zelf moesten doen. Maar toch wordt het HBO ook door studenten 'nieuwe stijl' nog als veel zelfstandiger ervaren dan de HAVO.
- De profielinrichting van de HAVO verschilt nog erg veel per school. Ervaringen van de studenten nieuwe en oude stijl zijn als gevolg daarvan nog moeilijk te vergelijken.
- De ervaringen van studenten zijn ook erg afhankelijk van de HBO-opleiding. Over het algemeen zijn de Techniek studenten het meest tevreden over de inrichting van hun opleiding; zij ervaren minder problemen met groepswork en zelfstandigheid. Studenten van een sociaal-agogische opleiding klagen relatief veel over de inrichting van hun opleiding. Er zijn erg veel uren die uitvallen en trainingen die gegeven worden door vierdejaarsstudenten die eigenlijk zelf ook niet weten wat ze moeten doen. De studenten van de faculteit Economie ondervinden enkele problemen met groepswork en met de subjectiviteit van de beoordeling; deze is te afhankelijk van de docent.

- De keuze van de vakken in het voortgezet onderwijs is nog een erg groot probleem; dit probleem was al aanwezig bij de studenten 'oude stijl', maar wordt ook nog ervaren door de profielstudenten. Een aantal studenten heeft het idee dat het profiel wel breder is qua vakken, maar ook minder diep ingaat op de vakken. Anders gezegd, studenten met een profieldiploma suggereren dat zij meer kunnen, maar minder weten.

Conclusies, discussie en aanbevelingen

Allereerst worden de antwoorden op zeven onderzoeksvragen uit paragraaf 2 in conclusies verwoord.

Verschillen beide groepen studenten in problemen die zij signaleren met betrekking tot zaken als studievaardigheden, zelfstandig werken, samenwerken enzovoort?

Studenten 'nieuwe stijl' blijken iets meer gevoelig te zijn voor het HBO-niveau dan studenten 'oude stijl'. Dat betekent dat zij iets vaker in de gaten hebben wanneer zij behoefte hebben aan extra uitleg bij de stof en iets vaker aangeven een tentamen of een project niet te halen omdat zij de stof niet begrijpen. Voor het overige (aanpassingsproblemen, zelfstandigheid, actieve werkhouding) zijn in dit onderzoek geen verschillen tussen studenten oude en nieuwe stijl gevonden.

Verschillen beide groepen studenten in ervaringen met studiehuis-leerdoelen op het HAVO?

Studenten 'nieuwe stijl' hebben in vergelijking tot studenten 'oude stijl' op het HAVO meer ervaring opgedaan met studiehuis-leerdoelen als 'werken in groepen' en 'actief studeren'. Dit resultaat was te verwachten: de veranderingen in de Tweede Fase zijn onder meer hier op gericht.

Verschillen beide groepen studenten in ervaren discrepanties tussen HBO- en HAVO-leerdoelen?

Studenten 'nieuwe stijl' ervaren de overgang van HAVO naar HBO als minder groot wat betreft 'werken in groepen' en 'zelfstandig werken'. Dit resultaat komt overeen met de verwachting die men heeft van het studiehuis. Beide groepen ervaren de overgang tussen HAVO en HBO niet verschillend voor leerdoelen die met 'zelfreflectie' te maken hebben.

Verschillen beide groepen studenten in prestaties tijdens de propedeuse?

In dit onderzoek zijn geen verschillen in prestaties, gemeten als het aantal behaalde studiepunten na een half jaar studie, aangetroffen tussen studenten oude en nieuwe stijl.

Welke factoren kunnen verschillen in prestaties verklaren?

Factoren die de prestaties van eerstejaarsstudenten verklaren (zijn in volgorde van afnemend belang): de aanpassingsproblemen die zij ervaren, het behaalde eindexamencijfer, de mate waarin zij hebben geleerd zelfstandig te werken, de mate waarin zij verschillen tussen HAVO en HBO ervaren op het gebied van zelfreflectieleerdoelen, en geslacht.

Verschillen studenten met een HAVO-diploma 'nieuwe stijl', afhankelijk van de school voor voortgezet onderwijs die zij hebben gevolgd?

Uit dit onderzoek blijkt dat de school voor voortgezet waar een student het diploma heeft behaald van betekenis kan zijn voor aanpassingsproblemen en/of de (eerste half-jaar-) prestaties in de propedeuse van het HBO. De gevonden verschillen zijn echter niet significant.

Hebben eventuele verschillen in prestaties te maken met kenmerken van het curriculum of de gevolgde didactische aanpak van faculteiten?

Deze vraag is niet in een afzonderlijke paragraaf behandeld, maar kwam bij de behandeling van andere vragen steeds terloops aan de orde. De meest opvallende zaken zijn dat studenten van faculteit Techniek zich gevoeliger tonen voor het HBO-niveau dan studenten van faculteit Gamma en dat techniek-studenten aangeven minder aanpassingsproblemen te hebben dan studenten van de twee andere faculteiten. Verder zien techniekstudenten de overgang tussen HAVO en HBO als minder groot wat betreft groepswerk en zelfstandig werken. De discrepanties die studenten bij faculteit Techniek bij de overgang van HAVO naar HBO ervaren zijn minder groot zijn dan bij de andere faculteiten.

Een laatste aspect dat opvalt is dat de kwaliteit van de aansluiting per faculteit en dus ook per opleiding verschilt. De vraag die zich hier aandient is welke kenmerken van faculteiten/opleidingen deze verschillen verklaren. Heeft het te maken met de wijze waarop opleidingen inspelen op het feit dat ze te maken met studenten 'nieuwe stijl' (c.q. er nog te weinig rekening mee houden)? Of komt het omdat opleidingen verschillen in de mate waarin zij het onderwijs in de propedeuse hebben vernieuwd?

Aanbevelingen

1. Het is van belang dat scholen voor voortgezet onderwijs consequent vasthouden aan het studiehuis-concept. Halfslachtige invoering van onderdelen van het didactisch concept leidt niet tot resultaten die beklijven bij leerlingen.
2. Het is van belang dat HBO-opleidingen vanaf het begin in de propedeuse inhaken op vaardigheden die studenten in het voortgezet onderwijs hebben opgedaan. Als ze dat niet doen, worden de vaardigheden van leerlingen uit het voortgezet onderwijs niet ten volle benut. Daarnaast zouden studenten verkeerde verwachtingen kunnen krijgen van het onderwijs op een HBO-opleiding.
3. Variatie in de kwaliteit van de aansluiting kan te maken hebben met de inhoud van curricula. Een goede vakinhoudelijke aansluiting, met als gevolg tevredenheid hierover bij studenten, hoeft niet te betekenen dat de didactische werkvormen goed aansluiten op wat studenten aan vaardigheden mee hebben genomen van het HAVO. Opleidingen zullen hiermee rekening moeten houden.
4. Opleidingen mogen niet voetstoots aannemen dat geringe discrepanties in leerdoelen tussen HBO en HAVO (zoals studenten aangeven) impliceren dat de aansluiting goed is. Een te geringe of zelfs negatieve discrepantie kan betekenen dat een HBO-opleiding te weinig een appèl doet op het leervermogen van studenten.

5. Monitoring van de effecten van de invoering van het studiehuis is de komende jaren nog nodig om een goed antwoord te krijgen op vragen omtrent de kwaliteit van de aansluiting VO-HO.
6. Dit onderzoek had een exploratief karakter. Om een aantal redenen is herhaling van het onderzoek wenselijk. Sommige factoren die een verklaring kunnen vormen voor verschillen in prestaties, bijvoorbeeld de leerdoelen op HAVO en HBO en de aansluitingsproblemen die studenten signaleren, zouden beter gemeten kunnen worden. Herhaling van het onderzoek is ook van belang omdat nu studenten van scholen die voorop liepen bij de invoering van de Tweede Fase en profielen zijn vergeleken met scholen die nog een HAVO 'oude stijl' hebben. Zullen de resultaten van dit onderzoek hetzelfde wanneer alle eerstejaars studenten afkomstig zijn uit profielscholen?

Noten

- ¹ Het onderzoek dat aan dit artikel ten grondslag ligt is mogelijk gemaakt door een subsidie van het Ministerie van OC&W: elke hogeschool kreeg in november 2000 een stimuleringssubsidie in het kader van de vernieuwde aansluiting HAVO-HBO.
- ² Zie onder andere de site van het LICA, Landelijk Informatie Centrum Aansluiting: www.lica.nl
- ³ Zie de site van het Tweede Fase Adviespunt, voorheen het PMVO, het Proces Management Voortgezet Onderwijs: www.tweedefaseadviespunt.nl.
- ⁴ Dergelijke vragen zijn uiteraard ook relevant voor de aansluiting VWO-Universiteit, maar de VWO-ers nieuwe stijl stroomden een jaar later de universiteiten in dan de Havisten nieuwe stijl dat in het HBO doen. Duidelijk is echter dat de begeleiders van de processen in het voortgezet onderwijs stellen dat HBO en WO verwachten dat de leerlingen uit de nieuwe Tweede Fase beter voorbereid zijn dan vroeger op de eisen die een vervolgstudie stelt.
- ⁵ Dit resultaat komt overeen met een eerdere analyse uit het onderzoek, met als afhankelijke variabele niet het officieel geregistreerde maar het door studenten gerapporteerde aantal studiepunten. Opmerkelijk verschil is dat in die analyse de variabele geslacht in geringe mate bijdraagt aan een verklaring van verschillen in het behaalde aantal studiepunten.

Literatuur

- Asselt, R. van, Senne, L., Koster, D., & Koole, H. (2001) *Inhoud van het vernieuwde onderwijs in de Tweede Fase van het HAVO*. Leuven-Apeldoorn: Garant.
- Hooijmakers, D. & Reinartz, J. (november 2001) *Aansluiting profielen in HBO. Of: geeft instroom met profiel een betere aansluiting op het HBO-onderwijs dan instroom met een vakkenpakket?* Eindhoven: Fontys Aansluitingscentrum.
- Lokhorst, M. (september 2001) *Met een profieldiploma de propedeuse in: de eerste ervaringen*. Zwolle: Centrum voor instroommanagement, Christelijke Hogeschool Windesheim.

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen (november 2001) Discussienota herijking profielen. Den Haag: Ministerie van OC&W.

Procesmanagement Voortgezet Onderwijs (1997) Nader beschouwd. Over verschillen gesproken.

Stuurgroep Profiel Tweede Fase Voortgezet Onderwijs (1996) *Tweede fase in vraag en antwoord*. Den Haag.